

ברכות שחר הגאולה

צבי שפילמן.

"למנצח על איילת השחר - זו אסתר... שהביאה השחר מתוך החושך".¹ כמו השחר, העולה קמעה קמעה, אור מתוך חושך, קמעה קמעה, עד שמאיר היום, בתהליך טבעי ומתמשך, ללא דלוגים וללא קפיצות; כך גם היא גאולתם של ישראל. וכן מצאנו בירושלמי, ברכות פ"א, ה"א:

"ר' חייא רבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה, וראו איילת השחר שבקע אורה, א"ר חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רב: כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קמעה קמעה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת".²

בגמרא בבבלי, ברכות ג, ע"ב, אמרו חכמינו על הפסוק: "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך" (תהלים, קיט, טו): "כבוד היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד, וכיוון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונות ונושבת בו ומבגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר...".

ועל כך משורר דוד המלך, בעים זמירות ישראל, בתהלותיו: "עורה הנבל וכבוד אעירה שחר" (תהלים, בז, ט). ומפרשים חז"ל בירושלמי ברכות, שם; שכן היה אומר:

"אעירה שחר - אבא הוינא מעורר שחרה, שחרה לא היה מעורר לי (אני הייתי מעורר את השחר, ולא השחר מעיר אותי). והיה יצרו מקטרגו ואומר לנך דוד, דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן, ואת אומר: אעירה שחר?... ומה היה דוד עושה? ר' פנחס בשם ר' אלעזר בר' מצחם: היה נוטל נבל וכיבור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומבגן בהם כדי שישמעו חבירי תורה (כיבוי לתלמידי חכמים...). ומה היו חבירי תורה אומרים: ומה אם דוד המלך עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה...".

מכוח הלמוד של דוד מלך ישראל וחביריו לתורה, השחר היה עולה. אכן, דוקא דוד, משיח ה', הוא הוא המעורר ומעיר את השחר, שחר הגאולה; הוא המפציע ומזריח את אור הגאולה לעם ישראל כולו, הוא המקבץ בדחי ישראל (כהגדרת הרמב"ם, הל' מלכים פ"א, בבירורו מהו משיח), והוא המעורר את הברדמים בארצות הגלות ואת החולמים בהקיץ בארץ ישראל ועיביהם טחו מראות את הגאולה עד שיפוח היום ובסו הצללים.

מכאן נבסה לבאר מחדש ולהוסיף מעט טעם וחיות לחווית הבקר, כאשר משכימים אנו על אדמת ארץ חיינו ומברכים את ברכות השחר. אמנם יש לברכות אלו משמעות פרטית-אישית, לכל אחד ואחד מאיתנו

(1) תהלים, שוח"ט, כב.

(2) אין נסיגה בגאולה, אלא רק התקדמות ותאוצה גוברת, "רבה והולכת".

בקומו ממיטתו, אך גם משמעות כללית-צבורית יש להן. אין אלו כי אם ברכות השחר אותן מברך עם ישראל כולו כאחד, וכל פרט לעצמו, עם הקיצבו ממיטת גלותו, עם שובו אל ארץ חמדתו, עם אור השחר העולה ומאיר לכולנו. וכך מברכת האומה הישראלית בגאולתה:

"ב ר ו ר . . . א ש ר נ ת ן ל ש כ ו ר ב י נ ה
ל ה ב ח י ן ב י ן י ו ם ו ב י ן ל י ל ה", להבחין מהו לילה
של גלות, ומהו יום של גאולה. הגלות כלילה, אמנם נבראה לשיבה,
אך בשעת היום - בגאולה, צריך להשכים ולקום, ואוי לה לשיבה של
שחרית³ המוציאה את האדם מן העולם, עולם של גאולה וישועה.

"ב ר ו ר . . . ש ל א ע ש נ י ג ו ר". מתוך ההבדלה העליונה,
הקבועה ועומדת, בין קודש לחול, מתבררת ההבדלה הטבעית בין אור
לחושך; ומתוך ההבדלה בין יום ללילה, בין גלות לגאולה, מתבררת,
בבירור גמור, ההבדלה האלוקית הבחירית בין ישראל לעמים; "אשר
בחר בנו מכל העמים"; ומתגלה ייחודו, "שלא עשנו כגויי הארצות
ולא שמנו כמשפחות האדמה...". בהיותנו בגאולים להיות עם ה' ממלכת
כהנים וגוי קדוש, "אשרינו, מה טוב חלקנו, מה נעים גורלנו, ומה יפה
ירושנתנו" - ברוך שלא עשבי גוי.

"ב ר ו ר . . . ש ל א ע ש נ י ע ב ד". לא די בהכרה שאין
אנו גויים, גם עבדים איבנו רוצים להיות. לא להשאר, חלילה, בגלות
כיהודים בשמותנו, בלבושנו ואולי אף בלשונו, אך עדיין עבדים
לאחשורוש בשושן ולפרעה במצרים, בלא שבוכל לחיות ולהרגיש את
החירות הלאומית הטבעית החקוקה בליבנו. שלא יאמרו, חלילה, השקועים
בגלות: "אהבתי את אדני את אשתי ואת בני, לא אצא חפשי"⁴. אלא,
ברוך שלא עשבי עבד, כי "עבדי אתם ולא עבדים לעבדים".

"ב ר ו ר . . . ש ל א ע ש נ י א ש ה". מטבע האשה, מסגולתה
הנפשית וממעלתה, להיות פתוחה לקבל את האור והרצון האלוקי, כפי
שהוא. ובינה יורה ביתנה לה להבחין בין טוב לרע. רק בגשת היא
אל באר המים החיים, אל תורת ה', לשאוב ממנה, וכבר עולים המים
לקראתה⁵, והאור האלוקי ממלא ומאיר בקרבה. כך היא האומה הישראלית
בגלות, תפקידה לשאוב מכל העמים את הטוב שבהם,⁶ לברור אותו מהרע,
להעלות את ניצוצות הקדושה לתפקידם וייעודם תוך ריחוק הפסולת
שבתרבות הגויים. לא כך תורת ארץ ישראל, תורה של גאולה, שהיא
תורה של יצירה עצמית ומקורית,⁷ תרבות ישראלית וחיים ישראלים על
טהר קדושת ישראל. ועתידים ישראל להיות אור לגויים, ונברכו בנו
כל משפחות האדמה. "ואשרו אתכם כל הגויים כי תהיו אתם ארץ חפץ
אמר ה' צב-אות", ברוך שלא עשבי אשה.

(3) אבות, ג.

(4) עפ"י הסבר מו"ר הרצ"י שליט"א.

(5) פרשת חיי שרה, בראשית כד, יז, פירש"י.

(6) אור"ח שמות טו, ה.

(7) אורות א"י, ג.

(8) מלאכי, ג, יב.

"ברוך... שעשני כרצוני". ברכה זו מיוחדת לאשה, וכך הגאולה באה בזכות נשים צדקניות שבדור. מתאימה ברכה זו לכנסת ישראל, הרעיה, לברך לדודה האהוב עליה, עם השחר העולה, והחזרה אל הרומבטיקה, האלוקית הישראלית, הטהורה, בארץ החיים. במחשכי הגלות היחה הרעיה תחת ידי בכרים ותרבויות זרות, ואף הושפעה מהם לרעה; אך טבעה הפנימי נשאר טהור ותמים, "כולך יפה רעייתי ומוס אין בך". כל השתוקקותיה של האומה הישראלית אינו כי אם להדבק באלוקיה, ועם אור השחר מתגלה כנסת ישראל בתפארתה ובהמית ליבה לאלוקיה, ברוך שעשני כרצוני.

"ברוך... פוקח עורר". עוררים היינו בגלות וישגים. בא הקב"ה ופקח את עינינו לראות, עין בעין, בשוב ה' לציון, בקץ המגולה והנפלא, של "ואתם הרי ישראל עבכם תתנו... וכו'". כל כך אמיתית ועמוקה היא הציפיה לגאולה, לארץ ישראל, עד שהשוו חז"ל ודימו "אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה". ומתוך שהשיב לנו הקב"ה את הבשמה הישראלית, מתוך שפקח את עינינו, ממשיכים אנו לברך:

"ברוך... מלבי ש ערו מר". "ויפקחו עיני שביהם וידעו כי ערומים הם". עינינו בפקחו להבחין בין אור לחושך, בין ישראל לעמים; דעת בזרקה בנו לאחר השיבה הארוכה בגלות, שבאה עלינו בבלי דעת (כדברי ירמיהו: "גלה עמי בבלי דעת"), ופתאם מוצאים אנו עצמנו ערומים במדבר העמים, את הלבוש הישראלי השלכנו מעלינו, "פשטתי כתבתי איככה אלבשנה", וכיסינו בשרנו, בשר הקדש, בלבוש גויים ובתרבותם, בבגדים צואים. בבגדים אלה לא נוכל לעלות לארצנו. עתידים צדיקים, ועמך כולם צדיקים, לקום בלבושיהם. אם ערום ועריה היינו בגולה, ממצוות ומתורה, מבגדי מלכות וכהונה; בחזור לארצנו בבגדי קודש, לכבוד ולתפארת, בגדי גאולה ומצווה. "לבשי בגדי תפארתך עמי על יד בן ישי בית הלחמי, קרבה אל בפשי גאלה", ברוך מלביש ערומים.

"ברוך... מתיר אסורי". יש בעבודת גס היבט חיובי, של דאגת האדון לצרכי העבד, ואם מטבעו ומאפיו הינו עבד, יוכל אף לשמוח בחלקו. ישראל, בתרדמתם בגלות, הסכימו עם מצב העבודות ואף נהנו ממנו והסתפקו בכך, כאילו זה חלקם ובתלתם בעולם. אך, משנפקחו עינינו, ואור דעת בזרק בנו, בתמלאנו כולם באור הגאולה והחירות, איננו עבדים ואין רצוננו להיות כאלה, בני חורין הצנו, בעלי תרבות ולבוש משלנו. הגלות אינה כי אם בית אסורים לבשמתנו החושקת בחירות ומשתוקקת לחזות בנרעם ה' ולבקר בהיכלו. ברוך מתיר אסורים.

"ברוך... זוקף כפופים". כפופים היינו בגלות, כפיפות גשמית ודאי, ואף כפיפות רוחנית בהעדר מרכז רוחני ובית מקדש. אין אנו יכולים לצעוד אל ארץ ישראל בכפיפות קומה. לא די בעינים פקוחות, בלבוש ישראלי ובהרגשת חירות, כדי לבוא אל בית חיינו, עלינו לזקוף גם את הראש, שהוא מותר האדם על הבהמה. "הרחמן הוא ישבור עולנו מעל צוארנו, ויוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", ברוך זוקף כפופים.

"ב ר ו ר ך ... ס ו מ ך נ ו פ ל י ם". "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל" (עמוס, ה, ב), ומפרשים חז"ל בברכות ד, ע"ב: "נפלה לא תוסיף לבפול עוד, קום בתולת ישראל". "קומי קומי כי בא אורך וכבוד ה' עליך בגלה", כי "סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים".

"ב ר ו ר ך ... ר ו ק ע ה א ר ץ ע ל ה מ י ם". ארץ ישראל במקומה עומדת, גם כשהעולם כולו רוגש ורועש במריבות ובמלחמות; וכמו שאנו צופים אליה, כך מצפה היא לנו, בעין טובה ויפה, תתן לנו מפירותיה המתוקים (ואין לך קץ מגולה מזה), תפריח שממותיה ותהפך לגן ה'. "קול התור נשמע בארצנו עת הזמיר הגיע". ברוך רוקע הארץ, ברוך הנותן לנו אדמה תחת כפות רגלינו, למנוחת לבבנו מזדודי הגלות.

"ב ר ו ר ך ... ש ע ש ה ל י כ ל צ ר כ י ם". ברכה זו, פרשה חכמינו על הבעליים, כי בזה מצוייד האדם בכל צרכיו. אף אנו, מצוייידים בכל צרכינו שרכשנו לנו בגלות הארוכה, ומוכנים לצאת לדרך אל חצרות בית ה', מתוך ברכת ה', שעשה לי כל צרכי.

"ב ר ו ר ך ... ה מ כ י ן מ צ ע ד י ג ב ר". מצעדי הגאולה ופעמיה כבר מוכנים ומתוכננים מאז ומעולם. אין אלו צעדים של חולשה ותלות בחסדי אוה"ע, כי חסד לאומים חטאת; אלא, צעדים הנובעים מגבורתנו הרוחנית ההולכת וגוברת לבנות את ארצנו. ברוך המכין מצעדי גבורתנו, ממיטת גלותנו אל ארץ החיים.

"ב ר ו ר ך ... א ו ז ר י ש ר א ל ב ג ב ו ר ה". לא רק את צעדינו עוטפת הגבורה וממלאה, אלא אף את אזורנו, ואת כל מעשינו ופעלינו בכלל. עם אליהו הנביא, מבשר הגאולה ובוא המשיח, "איש אזור חגור עור סביב מתניו"¹⁰ מתמלאים גם אנו, ברוח הגבורה וקנאת ה' אשר עמו. ברוך אזור ישראל בגבורה.

"ב ר ו ר ך ... ע ו ט ר י ש ר א ל ב ת פ א ר ה". קודמת ישראל הולכת ומשתכללת על אדמתה, ממצעדי גבורה ועד לתפארת שעל ראשו. פאר - אלו התפלין, שם ה' הנקרא עלינו. בתפלין של מעלה כתוב: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"¹¹, ובתפלין שלנו: "שמע ישראל ה' אלוקנו ה' אחד", ועליהם נאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"¹². ברוך העוטר את עמו ישראל בתפארת מלכות ובתפארת תורה, אשרינו שאנו משכימים לשחר הגאולה ו"מייחדים שמך בכל יום תמיד פעמיים באהבה שמע אומרים", "כי הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

"ב ר ו ר ך ... ה נ ו ת ן ל י ע ף כ ו ח". "וקווי ה' יחליפו כוח" כי ילכו מחייל אל חייל, לראות בהשתכללות הגאולה ובשוב ה' אל עמו ובחלתו עד לעתיד הנפלא של "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא". רואים אנו את ביצני הגאולה המופיעים בוודאות אלוקית, אין זו עליה לשם ירידה, גם אין זה בנין לשם הריסה;

10 מפזמון למוצאי שבת.
11 ברכות, ו, ע"א.
12 דברים, כה, י.

כי ה' אמיץ כוח, מקור הכוחות כולם, והוא הנותן לנו כוח, עוז ותעצומות לפתוח בגאולה ואף להמשיכה. ברוך ומבורך הנותן ליעף כוח, ולאין אונים עצמה ירבה, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

"ברוך...המעיב יר שרנה מעירני ותנומה מעפעי". לא די בהתעוררות ראשונית, שאמנם מוציאה אותנו מן הגלות; צריכים אנו להמשיך ולשמור על עירבותנו גם בהיותנו כבר בארץ החיים, לזכור מי גאלנו והיכן אנו נמצאים. להעביר את השיבה מעיבינו לגמרי, להשתדל לא ליפול שוב, אפילו לא, לתבונה קלה. להתבונן ולראות תמיד, בעיניים פקחות וערות, את מעשי ה' הנפלאים וחסדיו עלינו.

ברוך המקום ברוך הוא המוציאנו מעבדות לחירות עולם!

"עורה עורה כבודי

עורה הנבל וכיבור

אעירה שחר".

